

RAPORT Z KONSULTACJI SPOŁECZNYCH
projektu Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030

Warszawa, kwiecień 2019 r.

Spis treści:

1.	Projekt KSRR 2030 - ogólne informacje.....	3
2.	Organizacja konsultacji społecznych KSRR 2030	4
2.1.	Cel konsultacji społecznych	4
2.2.	Tryb konsultacji społecznych	4
2.3.	Uczestnicy konsultacji społecznych.....	5
3.	Przebieg konsultacji społecznych	5
3.1.	Przedstawienie najważniejszych uwag i opinii wyrażonych na konferencjach regionalnych	6
3.2.	Uwagi do projektu KSRR 2030	8
3.3.	Opinie władz samorządowych.....	9
3.4.	Opinie innych instytucji, organizacji i związków.....	14
4.	Zmiany KSRR 2030 jako odpowiedź na wyniki konsultacji społecznych.....	15
5.	Załączniki	19
5.1.	Harmonogram spotkań konsultacyjnych.....	19
5.2.	Wykaz podmiotów zgłaszających uwagi.....	20

1. Projekt KSRR 2030 - ogólne informacje

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR) to podstawowy dokument strategiczny polityki regionalnej państwa. KSRR 2030 rozwija postanowienia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR) przyjętej przez Rząd w lutym 2017 r., w zakresie obszaru *Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony*. Dokument identyfikuje cele polityki regionalnej oraz działania i zadania, jakie dla ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorzady województw, samorzady powiatowe i gminne oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji tej polityki w perspektywie do 2030 roku. Projekt KSRR 2030 kładzie nacisk na zrównoważony rozwój całego kraju.

Rozwój odpowiedzialny, rozumiany również jako rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony, oznacza w szczególności włączanie w procesy rozwojowe obszarów, które są słabsze gospodarczo, o niższym poziomie rozwoju i niskiej odporności na zjawiska kryzysowe.

Nie rezygnując z działań horyzontalnych, służących zwiększeniu konkurencyjności wszystkich regionów, polityka regionalna koncentruje działania na wyrównywaniu poziomu życia i szans rozwojowych miast średnich zmagających się ze skutkami utraty funkcji przemysłowych i administracyjnych oraz mniejszych gmin położonych na obszarach wiejskich zagrożonych trwałą marginalizacją. Kieruje do nich mechanizmy wsparcia, które z jednej strony wymagają kompleksowych i dopasowanych do lokalnego kontekstu działań, a jednocześnie po stronie beneficjentów wiążą się z potrzebą większego zaangażowania w przezwyciężanie barier rozwojowych tych obszarów.

Zaktualizowana KSRR, wspierając konkurencyjność regionów, zakłada kontynuację działań zmierzających do podniesienia jakości kapitału ludzkiego i społecznego oraz do rozwoju przedsiębiorczości i innowacyjności. Równie istotną wagę KSRR przypisuje rozwijaniu kompetencji niezbędnych do prowadzenia efektywnej polityki rozwoju, w szczególności na terenach o niskim potencjale rozwojowym. W tym celu polityka regionalna państwa będzie wspierać i rozwijać interakcje i powiązania między lokalnymi i regionalnymi instytucjami publicznymi a światem biznesu i nauki.

KSRR proponuje również rozwiązania służące operacjonalizacji zidentyfikowanych celów. Poza usprawnieniem mechanizmów instytucjonalnych i narzędzi koordynacji mających integrować interwencję publiczną na rzecz osiągania celów, KSRR szczególną uwagę poświęca projektom strategicznym i wskazuje ich istotną rolę w systemie realizacji polityki regionalnej.

2. Organizacja konsultacji społecznych KSRR 2030

2.1. Cel konsultacji społecznych

Projekt KSRR zgodnie z art. 6. Pkt. 1. ustawy z dnia 6 grudnia 2016 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju podlega konsultacjom z jednostkami samorządu terytorialnego, partnerami społecznymi i gospodarczymi oraz z Komisją Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego.

Celem przeprowadzonego procesu konsultacji społecznych KSRR było przedyskutowanie z przedstawicielami samorządów terytorialnych różnego szczebla oraz partnerami społecznymi, gospodarczymi i organizacjami pozarządowymi propozycji kierunków i celów prowadzenia polityki rozwoju regionalnego w najbliższych latach, przedstawionych w projekcie KSRR. Spotkania zorganizowane we wszystkich województwach, miały na celu dotarcie do jak największej liczby interesariuszy. Posłużyły prezentacji proponowanych działań na rzecz rozwoju regionalnego oraz zebraniu uwag i komentarzy wynikających z doświadczenia uczestników procesu konsultacji. Uwagi, opinie i recenzje zgłaszane podczas konsultacji społecznych pozwoliły na doprecyzowanie zapisów KSRR w taki sposób, aby jak najszerza część podmiotów uczestniczących w realizacji polityki regionalnej utożsamiała się z projektem strategii i współdziałała przy jej wdrażaniu.

2.2. Tryb konsultacji społecznych

Zgodnie z art. 6. pkt. 2. w/w ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju MliR, jako podmiot opracowujący projekt strategii rozwoju, opublikowało w dzienniku o zasięgu krajowym (Rzeczpospolita, wydanie z dnia 17 grudnia 2018 r.) oraz na swojej stronie internetowej informację o rozpoczęciu konsultacji społecznych. Zaproszono w niej wszystkich zainteresowanych do uczestnictwa w procesie konsultacji, podano miejsca i terminy zaplanowanych spotkań, załączono projekt strategii rozwoju, a także poinformowano o możliwości zgłaszania uwag przez formularz dostępny on - line.

Przeprowadzono 16 konferencji, we wszystkich województwach. Harmonogram wszystkich spotkań został udostępniony na stronie internetowej Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju. Niektórym konferencjom konsultacyjnym towarzyszyły briefingi prasowe.

Dodatkowo, projekt KSRR został przekazany do bezpośredniej opinii szerokiego grona partnerów społeczno-gospodarczych.

Ponadto, 28 lutego 2019 r. projekt KSRR 2030 był przedmiotem obrad połączonych Zespołów problemowych Rady Dialogu Społecznego (Zespołu ds. Funduszy Europejskich oraz doraźnego Zespołu ds. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju). W wyniku spotkania zalecono konsultację dokumentu z Wojewódzkimi Radami Dialogu Społecznego. Termin zgłaszania uwag przez Wojewódzkie Rady Dialogu Społecznego upłynął 15 marca 2019 r.

Dodatkowo, na zaproszenie Wojewódzkiej Rady Dialogu Społecznego z Wrocławia, w dniu 29 marca br. odbyło się, z udziałem przedstawiciela MIIR, spotkanie poświęcone dyskusji nad projektem KSRR 2030.

Według informacji zawartych na stronie internetowej Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju

<http://archiwum.miir.gov.pl/strony/zadania/polityka-rozwoju-kraju/zarzadzanie-rozwojem-kraju/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego-2030/>

proces konsultacji zaplanowany został do 23 stycznia 2019 r. Jednak uwagi do MIIR wpływały do połowy lutego br. i zostały przez ministerstwo rozpatrzone.

Łącznie we wszystkich spotkaniach uczestniczyło ok. 1700 osób.

Drogą papierową lub elektroniczną swoje opinie wyraziło ponad 190 podmiotów, formułując łącznie ponad 1900 uwag i komentarzy.

2.3. Uczestnicy konsultacji społecznych

W procesie konsultacji społecznych projektu KSRR 2030 udział wzięli:

- ⇒ przedstawiciele JST (różnego szczebla: gmin, powiatów, województw) i ich związki,
- ⇒ przedstawiciele środowiska gospodarczego, w tym przedsiębiorcy,
- ⇒ przedstawiciele partnerów społecznych, w tym organizacje pozarządowych,
- ⇒ przedstawiciele środowisk naukowych i akademickich,
- ⇒ obywatele.

3. Przebieg konsultacji społecznych

- ⇒ 17 grudnia 2018 r. odbyła się w Warszawie konferencja otwierająca konsultacje społeczne Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030.
- ⇒ 17 grudnia 2018 r. w dzienniku o zasięgu ogólnokrajowym - Rzeczpospolita, pojawiła się informacja o rozpoczęciu procesu konsultacji społecznych projektu.

- ⇒ od 17 grudnia 2018 r. do 23 stycznia 2019 r. trwały konsultacje społeczne on-line –możliwe było przesłanie uwag do dokumentu poprzez formularz zamieszczony na stronie MliR.
- ⇒ w okresie od 7 stycznia 2019 r. do 23 stycznia 2019 r. – odbyły się spotkania konsultacyjne w 15 województwach. Miały one miejsce zarówno w miastach wojewódzkich, takich jak Wrocław, Katowice, Opole, Kielce, Białystok, jak też w miastach dużych i średnich (Gdynia, Tarnów Biała Podlaska, Tomaszów Mazowiecki, Wałcz, Kępno, Rypin, Nowa Sól, Stalowa Wola, Lidzbark Warmiński). Konferencje regionalne zorganizowano we współpracy z samorządami terytorialnymi każdorazowo uwzględniając specyfikę odwiedzanych regionów. Podczas spotkań prezentowane były uczestnikom cele i kierunki interwencji oraz mechanizmy wdrażania polityki regionalnej do 2030 r. (harmonogram spotkań w zał. 1). Spotkania stanowiły dla przedstawicieli samorządów województw, powiatów i gmin oraz innych partnerów społeczno-gospodarczych forum dyskusyjne nad zaproponowanym przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego kształtem polityki regionalnej do 2030 r.
- ⇒ 28 lutego 2019 r. odbyło się posiedzenie Rady Dialogu Społecznego poświęcone projektowi KSRR 2030.
- ⇒ w okresie od 6 do 15 marca 2019 r. projekt KSRR 2030 opiniowany był przez Wojewódzkie Rady Dialogu Społecznego.
- ⇒ W trakcie procesu konsultacji społecznych prowadzone były również działania informacyjno-promocyjne, na potrzeby których wykorzystane zostały :
 - ✓ broszura informacyjna o projekcie KSRR 2030 dystrybuowana podczas wszystkich spotkań konsultacyjnych,
 - ✓ film promocyjny prezentowany podczas każdego ze spotkań,
 - ✓ inne np. informacje prasowe, medialne za pośrednictwem stacji telewizyjnych, gazet oraz strony internetowej ministerstwa).

3.1. Przedstawienie najważniejszych uwag i opinii wyrażonych na konferencjach regionalnych

Szeroki zakres konsultacji, a przede wszystkim spotkania kierownictwa Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju z przedstawicielami różnych środowisk, organizacji pozarządowych, organizacji branżowych oraz lokalnymi samorządowcami został bardzo dobrze przyjęty i doceniony przez ich uczestników. Spotkania cieszyły się wysoką frekwencją oraz dużą aktywnością zgromadzonych podczas dyskusji.

W trakcie spotkań konsultacyjnych wskazywano na konieczne zmiany i uzupełnienia we wszystkich obszarach KSRR. Przeprowadzone spotkania wskazały, że istnieje duże zainteresowanie dyskusją zarówno na temat nowego modelu prowadzenia polityki regionalnej – podstawowych celów, jak i instrumentów ich realizacji.

Zgłaszane uwagi odnosiły się do **roli samorządów** różnego szczebla w polityce regionalnej. Zauważano w nich wzmocnienie roli samorządów lokalnych, które stają się partnerami strony rządowej w realizacji polityki regionalnej na poziomie lokalnym. Zwrócono uwagę, że taki aspekt prowadzenia polityki rozwoju regionalnego zupełnie pomija udział samorządu regionalnego, który jest odpowiedzialny za prowadzenie działań w regionie.. Choć taka interpretacja zyskiwała uznanie i akceptację samorządów niższego szczebla, jednocześnie wzbudzała kontrowersje wśród samorządów województw.

Duże zainteresowanie wywołały **Obszary Strategicznej Interwencji (OSI)**, metodyka ich wydzielenia (wskaźniki i kryteria), zakres i zasięg, podział na OSI obligatoryjne i fakultatywne, a także konsekwencje takiego podziału dla strategii rozwoju województw i pozostałych strategii. Kolejny, istotny dla uczestników spotkań temat stanowił **Program ponadregionalny 2020+ (Program 2020+)**.

Wiele wątpliwości budziła delimitacja obszaru wsparcia tego programu¹. Proponowany zasięg terytorialny zdaniem uczestników dyskusji nie uwzględnia skali i poziomu zróżnicowania wewnątrzregionalnego negatywnych zjawisk, występujących na danym terenie. Postulowano, aby przy wyznaczaniu zasięgu Programu 2020+ w KSRR wprowadzić adekwatne wskaźniki/ kryteria dla uwzględnienia podregionów o kumulacji negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych. Wskazywano ponadto na potrzebę aktualizacji (dla zastosowanych wskaźników) danych statystycznych.

Zastrzeżenia zgłaszano również w zakresie niewystarczającego uwzględnienia roli dużych miast w rozwoju regionalnym i niewielkiej liczby działań dedykowanych **miastom** wojewódzkim . Uczestnicy dyskusji podkreślali znaczenie potencjałów dużych miast i wskazywali na rolę jaką odgrywają one i będą odgrywać w procesach rozwojowych.

Podczas zorganizowanych spotkań konsultacyjnych bardzo często podnoszono temat **koncepcji kontraktów** programowych, sektorowych, a także **porozumień terytorialnych**. Koncepcja porozumienia terytorialnego spotkała się z pozytywnym przyjęciem szczególnie na poziomie lokalnym. Wielokrotnie podkreślano potrzebę zachęt dla rozwoju współpracy na poziomie lokalnym,

¹ obszar objęty obecnie PO Polska Wschodnia oraz podregiony, w których powierzchnia oraz liczba gmin zmarginalizowanych jest nie mniejsza niż 30% ogólnej liczby bądź powierzchni wszystkich gmin w podregionie.

zwłaszcza na obszarach położonych na granicach województw. Zmianę formuły kontraktu terytorialnego i podział na dwa kontrakty: programowy i sektorowy ze strony samorządu wojewódzkich przyjęto z obawą. Wnioskowano o zachowanie jednego kontraktu dla regionu. Pojawiły się wątpliwości dotyczące fakultatywnego charakteru kontraktu sektorowego i uzależnienie go od indywidualnych uzgodnień/negocjacji danego regionu z poszczególnymi resortami. Zwrócono uwagę, że utrudni to stronie samorządowej zarządzanie grupą kilku(nastu) kontraktów sektorowych, w przypadku, których stroną będą różne resorty - duże ryzyko z koordynacją i negocjacjami poszczególnych uzgodnień z właściwymi ministrami. Ponadto, podkreślano, że w ramach koncepcji kontraktu sektorowego warto wskazać kilka kluczowych obszarów, które obejmowałby kontrakt sektorowy i które miałyby obligatoryjny charakter dla wszystkich województw.

Wśród istotnych wątków podnoszono temat **finansowania polityki regionalnej**, która poza środkami UE powinna w wysokim stopniu być wspierana źródłami krajowymi. Wiele z tematów poruszanych w trakcie spotkań odnosiło się do takich problemów identyfikowanych na poziomie lokalnym jak m.in.: słabo rozwiniętego transportu i potrzeby wzmocnienia dostępności transportowej, problemów lokalnych przedsiębiorców w prowadzeniu działalności (bariery administracyjne, prawne), znaczenia partnerstwa publiczno - prywatnego dla realizacji działań inwestycyjnych, konieczności wprowadzania uproszczeń, poradników i wzorów warunków koniecznych dla szerszego zastosowania tej formuły.

Kwestie podnoszone podczas spotkań w zdecydowanej większości znalazły swoje odzwierciedlenie w uwagach pisemnych, zgłaszanych w formie elektronicznej.

3.2. Uwagi do projektu KSRR 2030

Pisemne uwagi do projektu KSRR 2030 zgłosili m.in.:

- ⇒ Zarząd Związku Województw RP,
- ⇒ Związek Samorządów Polskich,
- ⇒ Związek Miast Polskich,
- ⇒ Rada Dialogu Społecznego oraz Wojewódzkie Rady Dialogu Społecznego (woj. lubelskiego, lubuskiego, kujawsko-pomorskiego, małopolskiego, dolnośląskiego, podkarpackiego i śląskiego),
- ⇒ zarządy wszystkich województw,
- ⇒ władze miast, gmin i powiatów,
- ⇒ stowarzyszenia, fundacje,

- ⇒ przedstawiciele świata nauki,
- ⇒ izby gospodarcze i przedsiębiorcy,
- ⇒ osoby prywatne.

Wykaz podmiotów zgłaszających uwagi w załączniku 3.

3.3. *Opinie władz samorządowych*

Łącznie wpłynęło ponad 760 uwag i komentarzy z urzędów marszałkowskich oraz blisko 1000 uwag od przedstawicieli samorządów pozostałych szczebli. Kluczowe spostrzeżenia władz regionalnych wszystkich 16 województw dotyczyły:

A. Części strategicznej KSRR 2030

Wyzwania rozwojowe kraju

- potrzeby uzupełnienia dokumentu o kwestie odnoszące się do problemu deficytu zasobów pracy, stanowiącego barierę rozwoju społeczno-gospodarczego, jak również braku. Brak działań, jakie powinny być podjęte w związku z pozyskiwaniem zewnętrznych zasobów pracy (pominięte kwestie polityki migracyjnej).
- dodania kwestii przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. Zawężenie zagadnienia adaptacji do skutków zmian klimatu oraz wykorzystania OZE. Uzupełnienia w zakresie kształtowania przyrodniczych struktur przestrzennych, zapewniających nie tylko spójność najcenniejszych zasobów przyrody, ale również podnoszących odporność najwartościowszych obszarów (Natura 2000, wielkoobszarowe formy ochrony przyrody) na zmiany klimatu.
- Dodania działań ukierunkowanych na wykorzystanie potencjału związanego ze zmianami demograficznymi tj. uwzględnienie „srebrnej gospodarki” /gospodarki senioralnej.
- dopisania słabości żeglugi śródlądowej
- uzupełnienia we wskaźnikach, szeregach czasowych i potrzeba ich aktualizacji (dotyczy także map).

Obszary Strategicznej Interwencji

- Wyjaśnienia opisu metodyki wydzielenia fakultatywnych OSI - o ile OSI obligatoryjne zostały wyznaczone według konkretnej metodyki, tak OSI fakultatywne takiej nie posiadają. Wskazywano, że ich wskazanie powinno odbyć się na podstawie konkretnych przesłanek bądź danych ilościowych.

- Mapy OSI obligatoryjnych, która powinna określać obszary preferowane do wsparcia, nie zaś wyłącznie uprawnione. Jednocześnie zwrócono uwagę na potrzebę jej okresowej aktualizacji. Ponadto wiele uwag dotyczyło konieczności uwzględnienia OSI obligatoryjnych w strategii rozwoju województw.

Program ponadregionalny 2020+

- Proponowanego zasięgu terytorialnego, który nie uwzględnia skali i poziomu zróżnicowania wewnątrzregionalnego negatywnych zjawisk, które występują na danym terenie. Ograniczenie zasięgu programu pogłębia ponadto zróżnicowanie między regionami, a OSI nieobjęte programem będą miały mniejsze możliwości dostępu do środków finansowych. Kwestionowano metodykę „30x30”².
- Niedostatecznie klarownej demarkacji proponowanego zasięgu wsparcia w ramach Programu 2020+ i Programu Polska Wschodnia+.
- Systemu wdrażania Programu 2020+, który ze względu na lokalny wymiar zakresu interwencji powinna należeć do samorządów województw (np. w ramach regionalnych programów operacyjnych). Zwrócono uwagę, że środki, które mają być przeznaczone na realizację Programu 2020+ należy przyporządkować do RPO realizowanych w województwach, w których zdiagnozowane zostały takie obszary (gminy) w ramach dodatkowej, dedykowanej alokacji na ich wsparcie (wg ustalonego algorytmu).

Miasta w polityce regionalnej

- uzupełnienia zapisów KSRR o działania dedykowane miastom wojewódzkim, które odgrywają i będą odgrywać ważną rolę w rozwoju regionalnym.
- Potrzeby uzupełnień w zakresie rewitalizacji, które zostało opisane dość pobieżnie, głównie w kontekście obszarów tracących funkcje. Wskazano na braki odniesienia do problemów rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich, w tym w szczególności centrów miast. Zwrócono uwagę, że projekt nie odnosi się również do obowiązującego dokumentu Krajowa Polityka Miejska 2023 (w wykazie skrótów ta polityka występuje).

² Indykatorywny zasięg programu został w projekcie KSRR wyznaczony na bazie dotychczasowego zasięgu PO dla Polski wschodniej oraz rozszerzony dodatkowo na obszary wyznaczone na poziomie podregionów na podstawie dwóch wskaźników (jednego dot. udziału liczby gmin zmarginalizowanych w ogólnej liczbie gmin w podregionie oraz drugiego dot. udziału powierzchni gmin zmarginalizowanych w powierzchni ogólnej podregionu. Kryterium delimitacji zasięgu Programu to udział powierzchni gmin zmarginalizowanych w powierzchni podregionów (NUTS 3) oraz liczba gmin zmarginalizowanych w podregionach na poziomie powyżej 30% .

Rola samorządu terytorialnego w polityce regionalnej

- zwiększającej roli państwa w polityce regionalnej.
- Wzmocnienia roli samorządów gminnych i powiatowych w polityce rozwoju, co z kolei umniejsza rolę i znaczenie samorządu województwa. Samorząd gminny i powiatowy staje się przede wszystkim partnerem strony rządowej, do którego ten bezpośrednio (często z pominięciem samorządu województwa) adresuje interwencję. Podkreślano, że należy dążyć do zwiększania zaangażowania samorządów gminnych, ale nie umniejszając roli samorządów województw w tworzeniu klimatu i platform współpracy oraz kreowania polityki regionalnej na poziomie województwa.

Inne

- Pominięcia obszarów przygranicznych w krajowej polityce rozwoju regionalnego.
- Zdefiniowania na wysokim poziomie ogólności (zbyt dużo i bez wskazanych źródeł ich finansowania) działań w ramach wzmocnienia potencjału administracji.
- Zbyt małej roli strategii ponadregionalnych i makroregionalnych.
- Pominięcia roli i znaczenia dla rozwoju regionalnego budowy Centralnego Portu Komunikacyjnego.
- Niedostatecznego ujęcia kwestii zintegrowania planowania przestrzennego z planowaniem społeczno-gospodarczym.

B. Systemu realizacji KSRR 2030

Kontrakt Programowy

- Odejścia od obecnej formuły kontraktu terytorialnego i wprowadzenia kontraktów: programowego i sektorowych, co skomplikuje i utrudni, a nie usprawni, koordynację interwencji.
- W projekcie KSRR 2030 podkreśla się, że zarządzanie rozwojem regionu to podstawowa kompetencja samorządów województw, jednak nie przyznaje im roli w procesie identyfikacji kluczowych dla rozwoju regionu przedsięwzięć w ramach kontraktu programowego, tym samym znacząco ogranicza możliwość skutecznego wywiązywania się z roli koordynatora polityki rozwoju na poziomie regionalnym.
- Wprowadzenia kontraktu programowego, co znacząco opóźni proces negocjacji programów operacyjnych z KE.

Kontrakt Sektorowy

- Kontraktu sektorowego, który doprowadzi do to fragmentaryzacji systemu oraz niesie ze sobą duże ryzyko dla samorządów województw związane z koordynacją i negocjacjami poszczególnych uzgodnień z właściwymi ministrami. Odejście od kontraktu terytorialnego, w opinii uczestników konsultacji, osłabi pozycję ministra właściwego ds. rozwoju, a stronie samorządowej utrudni zarządzanie grupą kilku(nastu) kontraktów sektorowych, w przypadku, których stroną będą różne resorty.

Porozumienie terytorialne

- potrzeby wyjaśnień w zakresie rozróżnienia (poza przedmiotem) porozumienia terytorialnego zawartego pomiędzy rządem a samorządem lokalnym od kontraktów sektorowych, których stronami są rząd i samorząd województwa.
- dodania poziomu samorządu województwa przy zawarciu porozumienia terytorialnego na realizację działań rozwojowych bezpośrednio pomiędzy ministrem właściwym do spraw rozwoju regionalnego a lokalnymi jednostkami samorządu terytorialnego (gminy i powiaty).
- rezygnacji z koncepcji, by podstawą porozumienia terytorialnego były plany działań, które mają niższą rangę od strategii.

Projekty strategiczne

- uzupełnienia w zakresie wskazania sposobu (kryteriów) wyłaniania projektów strategicznych uwzględnionych w KSRR 2030.

Ramy Finansowe

- potrzeby uzgodnień z samorządami wojewódzkimi algorytmu podziału środków na RPO .
- zwrócenia uwagi, że w KSRR 2030 pomimo deklaracji przeniesienia ciężaru finansowania polityki rozwoju na źródła krajowe wskazuje, że to środki polityki spójności UE będą w tym zakresie decydujące.

Pozostałe spostrzeżenia władz lokalnych (gmin, powiatów, w tym miast) dodatkowo, obok podobnych do zgłaszanych przez samorzady wojewódzkie dotyczyły w szczególności:

- ⇒ Zasięgu terytorialnego oraz zakresu wsparcia Programu Operacyjnego Polska Wschodnia po roku 2020.
- ⇒ Wsparcia różnego rodzaju miast, także aglomeracji, miast wojewódzkich (wyodrębnienie dodatkowego OSI) czy miast średnich, ale niezaliczonych do kategorii tracących funkcje społeczno-gospodarcze, ale z drugiej strony, głosy o przypisanie wyłącznej, rozszerzonej w stosunku do zapisów KSRR, interwencji dla miast średnich tracących te funkcje.

- ⇒ Zaadresowania mechanizmu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT) również do miast wojewódzkich oraz ich obszarów powiązanych funkcjonalnie, a także dopuszczenia modyfikowania granic tych obszarów oraz dzielenia obecnie zawiązanych ZIT w ramach oddolnych porozumień JST, tak aby można było najefektywniej realizować cele polityki spójności.
- ⇒ Wprowadzenia finansowania rozwoju regionalnego przez mechanizm Regionalnych Inwestycji Terytorialnych (RIT) z innych programów (krajowe, regionalne programy operacyjne).
- ⇒ Uwzględnienia w dokumencie procesów metropolizacji przestrzeni europejskiej, także suburbanizacji.
- ⇒ Obowiązku przygotowywania strategii rozwoju ponadlokalnego.
- ⇒ Zaniechania brania pod uwagę kryterium RLM³ przy inwestycjach wodno-kanalizacyjnych w dokumentach strategicznych krajowych, jak i regionalnych (podobnie jak we wcześniejszych okresach programowania).
- ⇒ Rozszerzenia problemu adaptacji do zmian klimatu i wykorzystania OZE poza miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze.
- ⇒ Doprecyzowania w zakresie jednoznacznej definicji Śląska jako OSI (zasięg terytorialny).
- ⇒ Szeregu różnych propozycji rozszerzenia zakresów wsparcia oferowanego w ramach poszczególnych celów KSRR 2030.
- ⇒ Dodania jako OSI również gmin wiejskich i miejskich przylegające do dużych aglomeracji, stanowiące sypialnie dużych miast.
- ⇒ Potrzeby uzupełnień w odniesieniu do programu likwidacji zagrożeń przemysłowych.
- ⇒ Uzupełnień w zakresie proponowanych rozwiązań dla rozwoju transportu żeglugi śródlądowej.
- ⇒ Jak również bardzo szczegółowych i partykularnych interesów/inwestycji takich jak: budowa terminala przeładunkowego Linii Hutniczo-Siarkowej w Hucie Deręgowskiej wraz z budową łącznika z drogą S19 Via Carpatia, ciągłość szlaku Via Carpatia jako dwujezdniowej drogi ekspresowej, wpisanie do KSRR Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Sudety 2030, odrębnego Rządowego Programu wsparcia kierowanego dla Pomorza Środkowego, wspierania inwestycji w Wielkopolsce Wschodniej, dodatkowego OSI dla aglomeracji łódzkiej, ożywienia

³ Równoważna liczba mieszkańców (RLM), to liczba wyrażająca wielokrotność ładunku zanieczyszczeń w ściekach odprowadzanych z obiektów przemysłowych i usługowych w stosunku do jednostkowego ładunku zanieczyszczeń w ściekach z gospodarstw domowych, odprowadzanych od jednego mieszkańca w ciągu doby.

międzynarodowej drogi wodnej E-70, wykorzystania do celów cywilnych lotniska wojskowego w Królowie Malborskim, wsparcia subregionu słupskiego i szereg innych.

3.4. *Opinie innych instytucji, organizacji i związków*

W ramach konsultacji społecznych uwagi do projektu KSRR 2030 zgłosiło wiele instytucji, związków i organizacji pozarządowych, a także osoby prywatne (patrz zał. 2). Pomimo, że wiele z nadesłanych uwag pokrywało się z tematyką tych zgłoszonych przez samorządy, to jednak część z nich pozwoliła na uchwycenie KSRR z innej perspektywy – bardziej lokalnej, branżowej, jednostkowej. W nadesłanych opiniach wnoszono m.in. o:

- ⇒ Zaznaczenie w dokumencie potrzeby identyfikacji i rozwoju gospodarczych specjalizacji regionalnych.
- ⇒ Ujęcie obszarów objętych Zintegrowanymi Inwestycjami Terytorialnymi w grupie OSI.
- ⇒ Zwrócenie uwagi na problemy obszarów popegeerowskich.
- ⇒ Dostrzeżenie sytuacji obszarów zależnych gospodarczo od wydobycia węgla brunatnego;
- ⇒ Określenie źródła finansowania oraz uproszczenie funkcjonowania mechanizmu Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS), w ramach którego tworzone są Lokalne Grupy Działania (LGD).
- ⇒ Uwypuklenie tematu rewitalizacji obszarów wiejskich oraz ich skoordynowanego i zrównoważonego rozwoju.
- ⇒ Doprecyzowanie zobowiązań w dziedzinie ochrony środowiska, ze szczególnym podkreśleniem wagi celów polityki klimatycznej Unii Europejskiej.
- ⇒ Zaakcentowanie znaczenia kapitału naturalnego w kontekście lokalizacji działalności rolnych, inwestycyjnych lub osiedleńczych.
- ⇒ Uzupełnienie wyzwań o działania mające na celu tworzenie sprzyjających warunków dla młodych absolwentów szkół, uczelni i matek wracających z urlopu macierzyńskiego do zakładania własnego miejsca pracy (działania dot. organizacji świadczenia usług).
- ⇒ Włączenie do KSRR 2030 zapisów o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji.
- ⇒ Podkreślenie wagi zajęć praktycznych w kształceniu zawodowym.
- ⇒ Przedstawienie turystyki zdrowotnej, jako potencjału i szansy dla regionów słabo rozwiniętych.

- ⇒ Uzupelnienie zapisów o znaczenie dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu, w kontekście rozwoju usług turystycznych – w szczególności w regionach, gdzie przyciąganie inwestorów jest trudne.
- ⇒ Zaplanowanie działań dążących do utworzenia wyspecjalizowanego poradnictwa geriatrycznego (zdrowie fizyczne i psychiczne), które odciążałoby lekarzy pierwszego kontaktu.
- ⇒ Podkreślenie rangi i znaczenia inicjatyw oddolnych przy realizowaniu projektów poprzez uwypuklenie znaczenia usług świadczonych w społeczności lokalnej (w szczególności na obszarach wiejskich) oraz podmiotów ekonomii społecznej – wielofunkcyjnych gospodarstw rolnych, czy też innowacyjnych startupów w dostarczaniu usług na poziomie lokalnym.
- ⇒ Ukazanie partnerstwa publiczno-prywatnego, jako szansy na rozwój, np. w kontekście innowacji.
- ⇒ Powierzenie usług społecznych organizacjom pozarządowym, co poprawi spójność pomocy społecznej i zwiększy synergę między instytucjonalnymi formami pomocy społecznej oraz innowacyjnymi działaniami wyspecjalizowanych organizacji pozarządowych.
- ⇒ Podkreślenie roli i znaczenia publicznego transportu zbiorowego.

4. Zmiany KSRR 2030 jako odpowiedź na wyniki konsultacji społecznych

Wszystkie uwagi, opinie, komentarze, sugestie zmian, zostały poddane wnikliwej analizie przez MliR i wykorzystane na potrzeby przygotowania poprawionej wersji projektu KSRR 2030, i ostateczna wersja KSRR została przygotowana z wykorzystaniem opinii i uwag podnoszonych w trakcie tej dyskusji. Jednak z uwagi na strategiczny charakter dokumentu, potrzebę zachowania jego wewnętrznej spójności, jak również spójności całego systemu dokumentów strategicznych opracowywanych na poziomie centralnym, nie wszystkie z podniesionych kwestii znalazły bezpośrednie odzwierciedlenie w tekście KSRR. Część z nich m.in. dotycząca strategicznych zagadnień takich jak transport, energetyka, środowisko, szkolnictwo wyższe, polityka rolna, polityka migracyjna będzie brana pod uwagę w ramach prac nad pozostałymi strategiami sektorowymi. Minister Inwestycji i Rozwoju jako przewodniczący Komitetu Koordynacyjnego d/s Polityki Rozwoju, koordynując proces przygotowania wszystkich strategii zapewni rozpatrzenie wszystkich głosów z

konsultacji KSRR⁴. Wiele z postulowanych zmian w polityce regionalnej zakłada w rzeczywistości przeprowadzenie reform, jak np. reformę finansów publicznych. Wiele innych, postulujących bardziej kompleksową odpowiedź na wyzwania globalizacyjne, typu zmiany demograficzne, klimatyczne, rozwój technologii, cyfryzację, wymaga wypracowania standardów pogłębionej współpracy międzysektorowej na wszystkich poziomach – centralnym, wojewódzkim, lokalnym. W praktyce oznacza to poprawę tzw. zarządzania wielopoziomowego, ale też poszerzenie grupy interesariuszy włączanych w programowanie rozwoju. Współpraca międzysektorowa jest już obecnie prowadzona i została zainicjowana przez MliR wraz z rozpoczęciem realizacji *Systemu zarządzania rozwojem Polski* z października 2018 r. Na poziomie rządu rozpoczęło dialog z resortami m.in. w zakresie terytorializacji działań sektorowych w ramach pozostałych strategii zintegrowanych⁵, wychodząc tym samym naprzeciw wielu postulatam podnoszonym w tym obszarze w uwagach do KSRR. Proponowanym narzędziem współpracy międzysektorowej jest zaplanowany w systemie wdrażania kontrakt sektorowy.

Znaczna część uwag z konsultacji, w szczególności te dotyczące mechanizmów i szczegółowych rozwiązań zostanie wykorzystana w dalszych pracach nad programami operacyjnymi. Przewiduje się ponadto, że KSRR towarzyszyć będą odrębne dokumenty ramowe (o charakterze pomocniczym), które tam gdzie to niezbędne, doprecyzują zasady funkcjonowania instrumentów realizacji strategii oraz mechanizmów uzgodnień (m.in. porozumienia terytorialnego, kontraktu programowego i kontraktu sektorowego).

Uwzględniono zdecydowaną większość uwag zawierających propozycje zmian porządkujących, dotyczących kwestii językowych, gramatycznych, stylistycznych i redakcyjnych, poprawiających jasność i przejrzystość dokumentu.

W odniesieniu do wyzwań, uwzględniono zdecydowaną większość uwag wskazujących na błędy dotyczące przytaczanych danych statystycznych. Zmiany zgodnie z proponowanymi korektami naniesiono w następujących obszarach tematycznych: demografii (m.in. wskaźnik dot. prognozowanej liczby ludności w 2030 r., dot. poziomu wykształcenia ludności, udziału osób w wieku poprodukcyjnym, depopulacji), rynku pracy (m.in. zatrudnienie w B+R, stopa bezrobocia),

⁴ Nie uwzględniono uwag poruszających kwestie na zbyt szczegółowym poziomie, które wpisują się bardziej w treść strategii sektorowych, nie zaś w treść ogólnego dokumentu jakim jest KSRR.

⁵ Tj. Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki (Strategia Produktywności), Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego, Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego, Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo, Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybnictwa, Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu, Polityka Energetyczna Polski, Polityka Ekologiczna Państwa.

społeczeństwa cyfrowego (m.in. wskaźnik dotyczący podstawowych umiejętności cyfrowych, odsetek gospodarstw domowych z dostępem do komputera), planowania przestrzennego (m.in. zapisy dotyczące suburbanizacji), nakładów na B+R.

Najważniejsze zmiany merytoryczne wprowadzane w projekcie KSRR w wyniku konsultacji społecznych (stosownie we wszystkich odpowiednich częściach dokumentu):

- w odniesieniu do Obszarów Strategicznej Interwencji zniesiony został w dokumencie podział na OSI obligatoryjne i fakultatywne. Wskazane jednak zostały OSI z punktu widzenia realizacji krajowej polityki regionalnej (miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze i obszary zagrożone trwałą marginalizacją), które powinny zostać wyraźniej zauważone na poziomie krajowym, m.in. w krajowych zintegrowanych strategiach rozwoju (na poziomie diagnozy i działań), jak i regionalnym;
- w kwestii zasięgu Programu 2020+ w KSRR zostały przedstawione możliwe warianty wdrażania Programu 2020+, decyzja co do wyboru wariantu zasięgu terytorialnego Programu zostanie podjęta na etapie pracy nad koncepcją Programu i programowaniem interwencji z polityki spójności na lata 2021-2027;
- w odniesieniu do zakresu wsparcia Programu Polska Wschodnia+ wprowadzono zapisy o działaniu ukierunkowanym na wzmocnienie konkurencyjności i innowacyjności w ujęciu subregionalnym. Będzie to interwencja komplementarna i uzupełniająca do spójnościowego wsparcia oferowanego w ramach Programu 2020+;
- w obszarze działań wspierających największe aglomeracje – uzupełniono zapisy w zakresie działań skierowanych do miast różnej wielkości, w tym również największych aglomeracji. Wskazano na wykorzystanie pozytywnych doświadczeń wsparcia w formule ZIT.
- kontrakt programowy i kontrakt sektorowy - pozostawiono rozwiązanie w zaproponowanej podczas konsultacji formule i nie została uwzględniona propozycja utrzymania formuły jednego kontraktu terytorialnego na województwo. Kontrakt programowy to mechanizm uzgodnień pomiędzy rządem a samorządem województwa stanowiący zobowiązanie stron do realizacji zadań w ramach programu operacyjnego służącego realizacji umowy partnerstwa. Kontrakt sektorowy jest natomiast mechanizmem niezwiązanym ze środkami UE, który może być wykorzystany do uzgadniania realizacji wybranych sektorowych programów rozwoju w zakresie interwencji ukierunkowanej terytorialnie w regionach.
- Uwzględniono różne możliwości wykorzystania rozwiązań oraz udziału samorządu województwa w porozumieniu terytorialnym. Jednoznacznie określona została rola i znaczenie

samorządu województwa w przygotowaniu i realizacji porozumienia terytorialnego. Ponadto, zgodzono się z argumentami, że przy konstruowaniu zakresu danego porozumienia terytorialnego powinny być uwzględnione ustalenia lokalnych dokumentów strategicznych oraz zachowana zgodności ze SRW.

- Doprecyzowane zostały zapisy dotyczące Regionalnych Funduszy Rozwoju, zwłaszcza ich roli w zarządzaniu środkami podlegającymi ponownemu użyciu jako zwrotne wsparcie finansowe.

Dokument po uwzględnieniu uwag wynikających z procesu konsultacji społecznych zostanie przekazany do rozpatrzenia przez Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego. Projekt KSRR 2030 został wpisany do planu pracy Rady Ministrów na II kwartał 2019 r.

5. Załączniki

5.1. *Harmonogram spotkań konsultacyjnych*

- 17 grudnia 2018 r. – Warszawa
- 7 stycznia 2019 r. – Tarnów, Lidzbark Warmiński
- 9 stycznia 2019 r. – Rypin
- 10 stycznia 2019 r. – Białystok, Kielce
- 14 stycznia 2019 r. – Wrocław, Kępno, Opole
- 16 stycznia 2019 r. – Biała Podlaska
- 17 stycznia 2019 r. – Tomaszów Mazowiecki
- 18 stycznia 2019 r. – Katowice
- 21 stycznia 2019 r. – Wałcz, Nowa Sól
- 23 stycznia 2019 r. – Stalowa Wola, Gdynia

5.2. Wykaz podmiotów zgłaszających uwagi

- Wydawca Agencji Prasowej Mercuriusz Polski, wieczorna.pl sp. z o.o.
- Przewodniczący Rady Miasta Płocka
- Biuro Stowarzyszenia Aglomeracja Opolska (Związek ZIT)
- Biuro ZIT, UM Lublin
- Chespa sp. z o.o.
- Dolnośląska Sieć Partnerstw LGD, LGD Ślężanie
- Instytut Geografii i Studiów Regionalnych AP Słupsk
- Adiunkt Zakładu Badań Władzy Lokalnej i Samorządu, Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM
- Członek Społeczno-Gospodarczej Rady ds. Modernizacji Regionu przy Zarządzie Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Studenckie Koło Naukowe „Kreatorzy Przestrzeni” UMK
- ERBI Sp. z o.o.
- Europejski Instytut Badań Inteligentnych Specjalizacji
- Fundacja WWF Polska
- Gmina Bielawa sygnatariusz Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Gmina Drawsko
- Gmina Goniądz
- Gmina i Miasto Jastrowie
- Gmina i Miasto Krajenka
- Gmina Janów Lubelski
- Gmina Jaworzyna Śląska w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Gmina Kolbudy
- Gmina Koneck
- Gmina Krzyż Wielkopolski
- Gmina Kudowa Zdrój w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Gmina Lewin Kłodzki w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Gmina Lipka
- Gmina Miasta Tarnowa
- Gmina Miasta Toruń
- Gmina Miasto Boguszków-Gorce w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Gmina Miasto Koszalin
- Gmina Miasto Lubartów
- Gmina Miasto Rzeszów
- Gmina Miasto Stargard

- Gmina Miasto Szczecin
- Gmina Miejska Kamienna Góra w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Gmina Miejska w Chodzieży
- Gmina Miejska Wągrowiec
- Gmina Mirsk
- Gmina Mściwojów w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Gmina Oborniki Śląskie
- Gmina Okonek
- Gmina Olesno
- Gmina Olsztyn
- Gmina Paszowice
- Gmina Paszowice w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Gmina Rojewo
- Gmina Siechnice Gmina Sławno
- Gmina Słubice
- Gmina Słupsk
- Gmina Stare Bogaczowice w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2029
- Gmina Stoszowice
- Gmina Strzegom (woj. dolnośląskie) w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Gmina Szydłowo
- Gmina Trzcianka
- Gmina Walim w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Gmina Wartkowice
- Gmina Wągrowiec
- Gmina Wieleń
- Gmina Wodzierady
- Gmina Wołów
- Gmina Wrocław
- Gmina Ząbkowice Śląskie w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Gmina Złotów
- Heidelberg Polska Sp. z o.o.
- Instytut Badań Edukacyjnych
- Ekspert RPOWSL
- Izba Gospodarcza KRĄG TURYSTYKI ZDROWOTNEJ
- Izba Gospodarcza Północnej Wielkopolski
- Komitet Sterujący ZIT WOF (Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Warszawskiego Obszaru Funkcjonalnego)

- LGD Partnerstwo Ducha Gór
- LGD UJŚCIE BARYCZY
- Lokalna Grupa Działania Dobra Widawa LGD
- Lokalna Grupa Działania Kraina Wzgórz Trzebnickich LGD
- Lokalna Grupa Działania Kwiat Lnu LGD
- LSC Communications Europe Sp. z o.o.
- Łomżyńskie Forum Samorządowe
- Członek RDPP przy KPRM
- Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie (MBPR)
- Miasto Bielsko-Biała
- Miasto Bielsko-Biała jako IP RIT Subregionu Południowego Województwa Śląskiego
- Miasto Bytom
- Miasto Gdańsk
- Miasto i Gmina Jelcz-Laskowice
- Miasto i Gmina Pleszew
- Miasto i Gmina Połaniec
- Miasto Jelenia Góra w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Miasto Krosno
- Miasto Malbork
- Miasto Opole
- Miasto Poznań
- Miasto Radlin
- Miasto Rybnik
- Mieszkaniec Zagłębia Dąbrowskiego
- Miasto Łódź
- Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot
- Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych
- Opolgraf Drukarnia
- Polska Izba Fleksografów
- Polskie Bractwo Kawalerów Gutenberga
- Pomorska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. (PARR) oraz Starostwo Powiatowe w Słupsku
- Port Lotniczy Wrocław S.A.
- Powiat Augustowski
- Powiat Chodzieski
- Powiat Jeleniogórski
- Powiat Jeleniogórski w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Powiat Lwówecki w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Powiat Złotowski

- Absolwent MBA dla Kadry HR
- Prezydent Bydgoszczy
- Prezydent Miasta Gorzowa Wlkp. – Lider ZIT MOF GW
- Prezydent Miasta Płocka
- Prezydent Miasta Stalowej Woli i Burmistrz Miasta i Gminy Ulanów
- Prezydent Miasta Suwałk
- Przewodniczący Zespołu ds. Rewitalizacji w Legionowie
- Radków
- Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Gdańsku
- Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych we Wrocławiu
- Samorządy tworzące Stowarzyszenie Metropolia Krakowska
- SOOIPP (Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce)
- Starostwo Powiatowe w Łomży
- Starostwo Powiatowe w Złotoryi w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Stowarzyszenie "Lokalna Grupa Działania Partnerstwo Kaczawskie" LGD
- Stowarzyszenie „Metropolia Bydgoska”
- Stowarzyszenie Aglomeracja Kalisko-Ostrowska
- Stowarzyszenie Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego, w tym: Miasto Białystok, Gmina Choroszcz, Gmina Czarna Białostocka, Gmina Dobrzyniewo Duże, Gmina Juchnowiec Kościelny, Gmina Łapy, Gmina Supraśl, Gmina Turośl Kościelna, Gmina Wasilków, Gmina Zabłudów
- Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne „Na Bursztynowym Szlaku”
- Stowarzyszenie Kłodzka Wstęga Sudetów – Lokalna Grupa Działania LGD
- Stowarzyszenie LGD Partnerstwo Izerskie
- Stowarzyszenie LGD Qwsi
- Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Dolina Raby” LGD
- Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny
- Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce
- Stowarzyszenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego ROF
- Stowarzyszenie Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego
- Tatarek Ewa
- Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-pomorskiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego

- Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-mazurskiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego
- UPR PASJA
- Urząd Gminy Dobromierz w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Gminy i Miasta Lwówek Śląski w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Gminy Marcinowice w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Gminy w Osjakowie
- Urząd Gminy Wądroże Wielkie sygnatariusz Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Gminy Złotoryja, sygnatariusz Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miasta Bolesławiec w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miasta Gdyni
- Urząd Miasta i Gminy Bystrzyca Kłodzka
- Urząd Miasta i Gminy Szczytna
- Urząd Miasta i Gminy w Międzyzlesiu w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miasta Lubań w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miasta Lubawka, w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miasta Lublin
- Urząd Miasta Piły
- Urząd Miasta Sosnowca
- Urząd Miasta Stołeczno Warszawy
- Urząd Miasta w Dzierżonowie w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miasta w Jedlinie-Zdroju w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miasta Zgorzelec (Gmina Miejska Zgorzelec)
- Urząd Miejski w Jaworze w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miejski w Kłodzku Sygnatariusz Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miejski w Mieroszowie w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030

- Urząd Miejski w Stroniu Śląskim w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miejski w Świdnicy, w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miejski w Wałbrzychu w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Gmina Ciepłowody w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miasta i Gminy Wleń w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miasta Piechowice w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030.
- Urząd Miejski w Żiębicach w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miejski w Żłotym Stoku
- Urząd Miejski w Żarowie w imieniu 107 sygnatariuszy Deklaracji Sudeckiej i Porozumienia Sudety 2030
- Urząd Miasta Racibórz
- Uzdrowskova Gmina Miejska Szczawno - Zdrój
- Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Wojewoda Podlaski - Podlaski Urząd Wojewódzki w Białymstoku
- Wójt Gminy Brudzew
- Wójt Gminy Przykona
- Związek Miast Polskich
- Związek Samorządów Polskich
- Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć